

В.Д. Баран

БОГУСЛАВ ХРОПОВСЬКИЙ: СПОГАДИ І РОЗДУМИ. ДО 80-РІЧЧЯ

Невід'ємною складовою славистичних досліджень, її серцевиною є праці таких відомих словацьких і чеських учених, як П. Шафарик, Л. Нідерле, Я. Ейснер, Я. Філіп, Й. Поулік та інших, у тому числі й сучасних, дослідників. У будь-якому разі історію давніх слов'ян я вивчав за працями Л. Нідерле та П. Шафарика. Мені навіть пощастило придбати їхні книги в оригіналах. У Галичині, де я народився, значна частина української інтелігенції, у тому числі й відомі українські археологи (Я. Пастернак), після Першої світової війни здобували освіту у вищих навчальних закладах Чехословаччини. На мій погляд, чеський і словацький народи були і залишаються сьогодні стрижнем усього прогресивного і позитивного, що є у слов'янському світі. В цьому переконало мене давнє знайомство і спілкування з багатьма словацькими і чеськими археологами.

Відвідання Києва і Львова директорами словацького і чеського інститутів археології доктором А. Точиком і академіком Я. Філіпом було першим кроком на шляху до налагодження співпраці між українськими та словацькими і чеськими археологічними науковими установами і їх співробітниками. Це відкривало шлях до ознайомлення з європейською археологією. До 1953 р., тобто до смерті Й. Сталіна, археологи, за незначними винятками, закордонних відряджень не отримували, а в часи Л. Брежнєва — не більше одного відрядження протягом року.

Дещо поліпшилися зв'язки Києва із закордонними археологами після створення на Першому конгресі слов'янської археології у Варшаві в 1965 р. Міжнародної унії слов'янської археології (МУСА). Посаду генерального секретаря МУСА обіймали спочатку доцент А. Точик, а пізніше професор Б. Хроповський — представники Археологічного інституту САН. Генеральний секретар Унії був фактично керівником цієї славистичної наукової організації. Пост президента був номінальним. Його обіймали пред-

ставники країн, де проходили чергові славистичні конгреси.

Слід відзначити велику систематичну роботу генеральних секретарів МУСА, талановитих організаторів міжнародних конгресів, конференцій, симпозіумів А. Точика і багатолітнього керівника МУСА Б. Хроповського. Це були кращі часи Унії. Багато зусиль було спрямовано на налагодження зв'язків МУСА з іншими міжнародними організаціями і поглиблення наукових археологічних досліджень у кожній країні, де займалися вивченням слов'янських старожитностей. Європейське визнання авторитету професора Б. Хроповського засвідчено фактом обрання його віце-президентом наукової організації До- і Протоісториків (UISPP) при ЮНЕСКО.

Ми познайомилися з професором Б. Хроповським у 1960-ті рр., після Першого міжнародного конгресу слов'янської археології у Варшаві. В нелегкі 1970-ті рр. замислювалися над проблемами не лише археології та давньої історії слов'ян, а й виживання національної археологічної науки, зокрема, збереження наукових кадрів. Для цього необхідні були мужність і політична гнучкість, відданість археології та людям, що нею займалися. Професор Б. Хроповський вважав своїм обов'язком відстоювати принципові наукові позиції настільки, наскільки це було можливим, зберегти наукові кадри інституту, створити сприятливі умови для наукових досліджень і публікації їх результатів. На думку українських археологів, йому це вдалося. Під час керівництва Б. Хроповського Археологічний інститут САН працював стабільно та успішно. Було закладено основи для подальшого успішного розвитку словацької археологічної науки, що отримала міжнародне визнання.

Паралельно з організаційно-науковою роботою на посаді керівника Археологічного інституту САН та міжнародних наукових організацій академік Б. Хроповський проводив свої археологічні дослідження, видавав і видає статті і книги, вів журнал «Слов'янська археологія» —

одне з провідних європейських археологічних видань. У численних працях ювіляра, присвячених археології слов'ян, крім висвітлення конкретних, розкопаних його експедиціями пам'яток, зокрема таких видатних і відомих, як Нітранський комплекс, ним здійснено глибокі аналітичні дослідження з різноманітних питань археології і давньої історії слов'ян. Його прекрасно ілюстровані книги ґрунтовно розкривають багатство матеріальної і духовної культури слов'ян, зокрема далеких і безпосередніх предків сучасних словаків, їх вагомий внесок у європейську культуру.

Хочеться згадати, як Б. Хроповський підтримав професора В. Будінського-Крічку і доктора М. Ламйову-Шмідльову щодо появи у пізньоримський час незначної групи слов'янських переселенців, представлених у Східній Словаччині пряшівським типом археологічних пам'яток. Навіть така обережна людина, як Я. Тейрал, не заперечує наявності в Моравії слов'янської ліпної кераміки римського періоду, відомої під назвою «злехівського» типу. Він вважає що її з собою принесли готи, які прийшли в Моравію із Північного Прикарпаття. Швидше за все, готи взяли з собою не кераміку, грубу і нічим не примітну, а групу слов'ян з їхніми навичками до її виготовлення вже на місці нового поселення. Нині встановлено, що в той час, коли у Словаччині з'явилися пам'ятки пряшівського типу, а в Моравії — злехівського, близькі їм старожитності були відомі в Буджацькому степу Молдови під назвою «етулійської» групи і на Лівобережжі Дніпра типу Хлопкова-Боромлі. Все це явища одного порядку, пов'язані з приходом на територію України вандалів, готів, гепідів і їх взаємовідносинами зі слов'янськими групами тогочасного населення та їх переселенським рухом як на південь, так і на схід. Це були перші відселення слов'ян, зумовлені тиском германського населення із заходу та північного заходу, і сарматів з півдня — провісників їх великого розселення у ранньому середньовіччі.

Із дискусійних питань, виявлених у монографіях професора Б. Хроповського, зокрема у

праці «Славяне» (Прага, 1988), суперечливий характер має твердження про наявність на Подонні та Приазов'ї у ранньому середньовіччі слов'янських русів. Однак, наприклад, автор «Повісті минулих літ» слов'янських русів серед східнослов'янських племен не називає. Професор М.І. Артамонов, який багато років займався історією та археологією тюркомовних племен, зокрема хозарів, прямо зазначає, що слов'янських русів не існувало (История Хазар. — М., 1962. — С. 289—290). Їх вигадали радянські історики, щоб у подальшому створити з них міфічну давньоруську народність. Літописець Нестор знає норманів-русів, яких називає варягами. Саме їх князі з династії Рюриковичів принесли назву «Русь» на Дніпро. Вони прискорили утворення Київської держави, що виникла на місцевій основі, очолили її і дали їй свою назву. Професор Б. Хроповський має рацію, коли зауважує, що території антів і русів не перекривалися. Русів на Подніпров'ї до приходу князів Рюриковичів просто не було, як і немає слов'янських ранньосередньовічних пам'яток на Нижньому Подонні та Приазов'ї, де М.І. Артамонов із С.О. Плетнєвою виявив і дослідив пам'ятки салтово-маяцької культури.

Заслужують визнання розробки професора Б. Хроповського, що розкривають багатство слов'янської культури, участь слов'ян у європейській історії. «Вони йшли тим же шляхом, що і остання Європа», — пише він.

Ювіляр не лише визначний учений, він доброзичлива, товариська людина, чудовий сім'янин. Разом із прекрасною дружиною, пані Емілією — вірним і відданим другом у житті та в археології, вони виростили двох прекрасних дочок — Віру і Ярославу, виховують онуків. Можливо, хтось із онуків продовжить науковий шлях свого видатного «археологічного» діда.

Міцного здоров'я, родинного затишку, довгих щасливих років життя і творчих успіхів бажають шановному академіку Богуславу Хроповському всі археологи-слависти Інституту археології Національної академії наук України.

Одержано 18.01.2007